

מרב חשקה ואהבה לארץ ישראל

מאה שנים ליהודי תימן בראשון-לציון

קטלוג לתערוכה

עיריית ראשון-לציון

התורה והשקפה ואשלי
לחברת ספרים ומפץ בע"מ

מוזיאון ראשון-לציון

מוזיאון ראשון-לציון

**"ובאמת כל עליתנו לארץ ישראל
אינה לא משום גזירת מלך
ולא מצד חוסר פרנסה ... אלא
מרוב חשקה ואהבה לעלות לארץ ישראל."**

תצלום השער: כדיה טביב ומשפחתה.
יושבות באמצע משמאל: כדיה טביב ובנותיה פראשה וכספית.
עומדים משמאל: בנה שלמה וכלתה רחל.
יושבות למטה: בנותיהם דבורה ושמחה.
שיבת ציון, שנות ה-30, באדיבות אבנר דהרי.

תצלום ברקע: טקס האירוסין של רבקה ויוסף לוי.
שיבת ציון ליד האיקליפטוסים, 1922.
באדיבות משה פלג (מוסאל).

טביב בן אברהם טביב, "קול העם" 1, הוספה להפועל העציר, ניסן תרע"ג.

מנהל הרשות לאמנות הבמה, הפקות ומורשת: גלעד ויס
מנהל המוזיאון: רפי גלנדה ז"ל

התערוכה

אוצרת: יונה שפירא

מחקר וייעוץ מדעי: פרופ' בת-ציון עראקי קלורמן
ועדת היגוי לתערוכה: יו"ר, יוסף שובלי,
פרופ' בת-ציון עראקי קלורמן, רחל גיסין
ארכיון המוזיאון: מירי ברנזקי, נילי כהן
אוסף המוזיאון: עדי רובין
סיוע בתחקיר: נילי ערבה פלג
ייעוץ בנושא תכשיטים: משה דוד
קריינות: ד"ר זכריה אלכורת, נילי ערבה פלג
קריאה בתורה: שלמה מימון
זיכרונות מוקלטים: דבורה טביב ז"ל
שירה: שושנה דמארי, "מרים בת ניסים", אלתרמן ווילנסקי
תיאום מנהלה וכספים: לבנה כהן, שמחה שניר
עיצוב והפקת התערוכה: סטודיו "טוקן"

הקטלוג

מאמר היסטורי: פרופ' בת ציון עראקי קלורמן
על התערוכה: יונה שפירא
עריכה: יונה שפירא
עריכה לשונית: תרצה חביב גרין
צילום סטודיו: עידן גרוס
עיצוב צילומים היסטוריים: סטודיו "טוקן"
עיצוב והפקה: "אורימי עיצוב"

תודתנו נתונה לכל אלה אשר תרמו והשאילו
מוצגים לתערוכה:

הארכיון הציוני המרכזי

אוסף התצלומים הלאומי

בית מורשת יהדות תימן ראש העין

בית הכנסת "שיבת ציון"

אביב ציפורה

ג'דה רות

גולן חגית

ג'רופי שלום

דהרי אבנר

דמתי תהילה

הוד נגה

היין לאה

זהר יוסף

חירושו ירדנה

יגאלי ציונה

כהן משה

מדמוני יוחאי

מימון אלי

מימון אמיר

מימון דוד ז"ל

סייבי יוהר

עומסי אלישבע

עוקשי פנינה ועוקשי נטע בת עמי

פרופ' עראקי קלורמן בת ציון

פלג (מוסאל) משה ומוסאל דוד ויצחק

שובלי יוסף

המוזיאון נתמך על ידי משרד התרבות והספורט
מינהל התרבות

כל הזכויות שמורות למוזיאון ראשון-לציון

חשון תשע"א, אוקטובר 2010

תוכן עניינים

עמ' 4 דבר ראש העירייה

עמ' 5-7 מאה שנה להתיישבות יוצאי תימן

בראשון-לציון

פרופ' בת-ציון עראקי קלורמן

עמ' 8-10 מרוב חשקה ואהבה לארץ ישראל

על התערוכה

יונה שפירא

פרקי התערוכה

עמ' 11-12 תחילת מצעדנו ותשוקתנו לארץ ישראל

עמ' 13-14 בזיעת אפך

עמ' 15 האישה בבית

עמ' 16-17 בית בארץ ישראל

עמ' 18-19 בית הכנסת

עמ' 20-22 מושב שיבת ציון ונווה ציון

עמ' 23 מושב נחלת יהודה 1920,

שכונת עזרה וביצרון 1937,

המעברה ושיכוני המזרח 1948

דבר ראש העירייה

תושבים ומבקרים יקרים,

במהלך שנת תש"ע יזם והוביל מוזיאון ראשון-לציון שרשרת ארוכה של אירועים לציון 100 שנים לעלייה ולהתיישבות הקבוצה הראשונה של עולי תימן בראשון-לציון, שבעקבותיה הגיעו עוד רבים וטובים. אנו חותמים שנת אירועים ברוכה זו בתערוכה "מרוכ חשקה ואהבה לארץ ישראל" - תערוכה היסטורית הנפתחת בבית היסמון שבמוזיאון ראשון-לציון.

היאחזותם של עולי תימן במושבה ראשון-לציון הייתה רעופה קשיים ומאבקים, אך הניחה יסוד איתן לבאים אחריהם. כפי שתוכלו לראות בתערוכה ובקטלוג זה הנלווה אליה, המתיישבים עולי תימן לקחו חלק בכל תחומי החיים במושבה ותרמו רבות להתפתחותה ולחייה הציבוריים.

לצאצאי אותם הראשונים ולתושבי העיר בני העדה התימנית, שאו ברכה, התברכו במורשתכם העשירה ומי ייתן ותזכו להעבירה לעוד דורות הרבה.

דב צור
ראש העירייה

מאה שנה להתיישבות יהודי תימן בראשון-לציון

פרופ' בת-ציון עראקי קלורמן

המודרנית, כאשר הפעולה הראשונה היתה לבחור ועד. ועד זה, שהחליף את הדמויות הרבניות שהנהיגו אותם קודם לכן, ייצג את ענייניהם - הן בפני המושבה, והן בפני המשרד הארץ ישראלי, הקרן הקימות ומפלגות הפועלים. ואכן, לאחר שנכזבה תוחלתם להתיישב על קרקע שנרכשה על ידי מוסדות היישוב וחולקה למתיישבים אשכנזים בנחלת יהודה (רק שש משפחות יוצאות תימן התיישבו בנחלת יהודה וקבלו שטח קרקעי קטן בהרבה מזה של שכניהם יוצאי מזרח אירופה), הם פעלו לרכוש קרקע בכוחות עצמם ובכספם הם. היה זה כרם בבעלות איכר מאיכרי ראשון-לציון, והם קנו אותו ממנו בסוף 1919. על קרקע זו

בשנת 1909 באו לסביבה חברתית זו, שאו מנתה בראשון-לציון אלף שלושים ותשעה בני אדם, שבעים וחמש נפשות, כולם ממחוז חידאן שבצפון תימן. בהמשך הלכה קבוצה זו וגדלה כאשר הצטרפו אליה יהודים ממחוזות אחרים בתימן (שרעב ועוד). מלכתחילה הסתופפו המתיישבים יוצאי תימן בשני מתחמי צריפים במושבה. אמנם גם הם ביקשו להשיג להם בראשון-לציון דוור נאות וכן קרקע לעיבוד חקלאי, אלא שכל ניסיונותיהם ומאבקהם עלו בתוהו.

עם זאת, דווקא מאבקהם להשיג יעדים אלה, הם שדחפו וגיישו את ראשית התארגנותם

תערוכה זו, המציגת מאה שנה לעלייתם של יהודי תימן לראשון-לציון, מציגה את המימד החזותי לעבודת המחקר שהגשתי ל"עמותת ידידי מוזיאון ראשון-לציון" בשנת 1999. העמותה - בעידודם ובתמיכתם של רחל גיסין ויצחק ברנר מנהלי המוזיאון - הזמינה את המחקר בהכרה שיש להבין את תולדות ראשון-לציון באופן שייתן ביטוי לרב גוניות אוכלוסייתה, ויבהיר את המורכבות האנושית והחברתית של תולדותיה. ממציא המחקר נשענו בעיקרם על תעודות ומסמכים המצויים בארכיון מוזיאון ראשון-לציון, אותם סייעה לאתר מירי ברניצקי שעד לאחרונה ניהלה את הארכיון. נעזרתי גם בארכיונים אחרים, ובראיונות אישיים. כוונת מומיני המחקר היתה להביא את פירותיו לידי ביטוי בתערוכה מקיפה על תולדות יוצאי תימן בראשון-לציון. ארגונה והפקתה של התערוכה התעכבו, ורק כעת באו לידי מימוש בזימתי של רפי גלנטה ז"ל, מנהל המוזיאון וממשיכתו בפרויקט, האוצרת יונה שפירא. כל הבוחן את הפספס האנושי שאכלס את מושבות העלייה הראשונה, בכללן ראשון-לציון, יזהה במרכזן שכבה של מתיישבים שהגיעו מתפוצות שונות ממזרח אירופה ומצאו את פרנסתם כאיכרים. רוב מתיישבים אלה הסתייעו על ידי ארגונים ציוניים וקיבלו אדמה לעיבוד. בצד אלה התגבשה שכבת אוכלוסין נוספת של תושבים, נותני שירותים, ביניהם בעלי מלאכה, סוחרים ופועלים.

חבוק בן פינחס עראקי ערך את טקסי הקידושין, ולאחר פטירתו (1941) שימש הרב יחיא (זכריה) דמארי כרב בית הכנסת ומקדש. הקידושין נרשמו בפנקס "ספר הרשמת הנישואין שיבת ציון" (המוצג בתערוכה זו).

עם זאת, המעמד הסטטוטורי של יישוב יוצאי תימן לא הוכרע: ממשלת המנדט הבריטי לא קיבלה ולא אישרה את טענותיהם לעצמאות, ומאידך, גם המושבה לא התאמצה יתר על המידה לאכוף את חוקיה ותקנותיה בתחומם ולגבות מהם מסים. על רקע זה, יוצאי תימן הצליחו לקיים מעין אוטונומיה קהילתית ותרבותית לצד המושבה, כשהם מגבשים את מוסדותיהם באופן עצמאי ומפתחים מגעים כלתי תלויים עם גורמים חוץ-קהילתיים. רק בשנת 1948, עקב הוראה מנהלתית שיצאה ממשד הפנים של מדינת ישראל, סופחו שיבת-ציון ונוה-ציון לתחום השיפוט של ראשון-לציון ולאחריות מוסדותיה. בעת הזאת, היה מהלך זה לרצון התושבים, שכן עוד בשנת 1945 פתחו במשא ומתן עם עיריית ראשון-לציון להסדיר סיפוח זה.

במשך כל תקופת טרום המדינה, ניהלו תושבי שיבת-ציון ונוה-ציון חיי קהילה ערים ובעלי משמעות ששימרו ערכים דתיים ותרבותיים ייחודיים. חיים אלה הועשרו על ידי הצטרפות עולים שהמשיכו ובאו מתימן לארץ-ישראל. חלקם היו בידידות עם האיכרים והתושבים האשכנזים, בעיקר בשל קשרי העבודה ביניהם. הם עבדו במפעליה החקלאיים והתעשייתיים של המושבה, סיפקו שירותים

יהודי תימן הודרו מהזירה הפוליטית, בין השנים 1919-1925 השתתפה בבחירות לוועד ראשון-לציון "רשימת התימנים", שזכתה להשגים נאים ונציגיה נבחרו לוועד המושבה (ביניהם אברהם טביב, שלום חבוק עראקי ויעקב בן יצחק מוסילי). אולם עליית כוחם של הבוחרים יוצאי תימן והתפיסתם ללשון מאזניים במאבק בין האיכרים והתושבים על ההגמוניה במושבה, גרמו לזרות אותם כסכנה אלקטורלית, והביאו לשינוי כללי המשחק הפוליטי ולדחיקתם ממנו. החל מסוף 1925 ועדת הבחירות לא אישרה את השתתפות "רשימת התימנים" בבחירות.

הדרתם של יוצאי תימן מן הייצוג הפוליטי הגבירה את התמרמרותם מהדרישות כלפיהם בתשלום מסים והובילה למפנה בחיי תושבי שיבת-ציון ונוה-ציון: בשנת 1926 הכריזו על שכונותיהם כיישוב נפרד וכלתי תלוי בראשון לציון. מכאן ואילך הם הגבירו את מאמציהם לפתח את המקום באופן עצמאי. הם יסדו את "האגודה למען שיבת-ציון" והיא הקימה מערכת אספקת מים - באר, מגדל וברכת מים וצנורות הולכה - שסיפקה מים לבתים ולשדות תושבי שיבת-ציון ונוה-ציון משנת 1930 ועד 1984 (מנהליה האחרונים היו: שמשון מימון ואהרן עראקי). הם גם פיתחו מוסדות קהילה בנפרד מהמושבה וניהלו אותם בעצמם: גן ילדים, מרפאה, ובית ספר תורני. בעניין זה ראויה לציון מנהיגותו של דוד בן פינחס, שהיה הכוח המניע בהרבה מפעילויות מוסדות הקהילה. בתי הכנסת בשיבת-ציון ואחר-כך בנוה-ציון שמשו מרכזים לפעילות קהילתית ודתית. הרב שלום

הקימו את יישובם "שיבת-ציון", כאשר בפברואר 1922 החלו לעבור לשם המשפחות. יישוב זה קיבל סיוע על ידי הלוואות מהקרן הקימת - בתנאי שיעבירו את הקרקע שרכשו לבעלות הקרן הקימת. אחר כך הצטרפה קרן היסוד שעזרה לנותרים ברכישת קרקע ובהקמת בתי "נוה-ציון". ברבות הימים, השתכנו בסמוך לשתי שכונות אלה יהודים אחרים שבאו ממחוזותיה השונים של תימן. במרוצת השנים נעשו יוצאי תימן חלק אינטגרלי בחיי ראשון-לציון והטביעו את חותמם על אופייה. התהליך שהוביל להשתלבותם במקום היה ארוך וממושך, הוכרע פורמלית רק עם הקמת המדינה בשנת 1948, והמשיך בדרגות שונות לקראת השלמתו עוד שנים אחר-כך. זה היה בעיקרו תהליך דיאלקטי שבמהלכו נאבקו זו בזו שתי מגמות סותרות: א. זו שביקשה לשמור את יוצאי תימן כגוף נבדל המנהל את חייו התרבותיים והיישוביים בעצמו, ואינו מתערב ומתעררה בחיי המושבה; ב. מגמה שתמכה בהצטרפותם למושבה, בהשתתפותם בחיי החיבוריים ובקבלת מרות ועד המושבה. שתי מגמות אלו פעלו לסירוגין ואף במקביל, והתגלו הן בקרב ראשי המושבה והן בקרב יוצאי תימן ומנהיגיהם. עוצמת כל אחת מהן גברה ופחתה ביומנים שונים ובהתאם לאינטרסים של כל אחד מהצדדים.

חלק מהתהליכים הסותרים הללו משתקפים במוציא התערוכה. ההתפתחות בהשתתפותם של יהודי תימן בפעילות הפוליטית של ראשון-לציון, הוא אחד מתהליכים האלה, ומעקב אחריו מלמד על התמורות בחיי יוצאי תימן. בעוד שבשאר המושבות

כשווטים, בעלי מלאכה ובעלי עסקים קטנים, ונשותיהם ובנותיהם עבדו בכתי האיכרים כעוזרות בית וכובסות. הם היו מעורבים ופעילים לא רק בחיי ראשון-לציון אלא גם במישור הארצי והלאומי. אברהם טביב, למשל, היה ממקימי "התאחדות התימנים" - הארגון המייצג של יוצאי תימן בארץ-ישראל שהוקם בשנת 1923 - ושימש סגן וממלא מקום יו"ר ההתאחדות, היה חבר בוועדות ההנהלה הציונית וכיהן כחבר הכנסת הראשונה.

שכונת שיבת ציון, מהאח מרחוק, שנות ה-20.
האדמוני הציוני המרכזי

העלייה הגדולה מתימן לאחר קום המדינה (1949-1950), ובואם של מאות עולים חדשים שינו את המפה הדמוגרפית של קהילת יוצאי תימן בראשון-לציון ושל העיר כולה. הם התיישבו בעיקר בשיכוני המזרח וגם באזורי העיר האחרים. יוצאי תימן הלכו וחדרו לתחומים מגוונים של פעילות כלכלית, תרבותית ופוליטית, והם הפכו להיות גורם חשוב ומשפיע בחיי העיר ראשון-לציון. לאחר קום המדינה יותר ויותר מיוצאי תימן מצאו להם בית פוליטי במפלגות הארציות, אם בקרב מפלגות הפועלים (בעיקר מפא"י), ואם בקרב מפלגות הימין (בעיקר חרות). יחד עם זאת, הפעילות הפוליטית המאורגנת של יוצאי תימן נותרה על כנה ושמרה על מאפיינים נבדלים. בשנת 1950 לערך נוסדה הרשימה: "תימנים ספרדים" (ידועה כ- ת"ס). כשלוש שנים מאוחר יותר הוקם "ארגון אגודת תימני ראשון-לציון", ששימש כבסיס לפעילות ת"ס. הרוח החיה ברשימה זו היה מרכזי מזרחי, שנבחר למועצת העירייה ואף כיהן כסגן ראש העירייה. בזמן כהונתו גויסו לעבודה

מטבע הדברים, תערוכה זו מראה רק כמה ממאפייני חייהם של יוצאי תימן - קבוצה המסמלת אבן אחת חשובה בפסיפס החברתי והתרבותי המרכיב את ראשון-לציון. רבים מיוצאי תימן ממשיכים גם כיום לשמור על ייחודם התרבותי, אך בה בעת הולכות ומטשטשות האבחנות בינם לבין חלקים אחרים בחברה העירונית.

במחלקות העירייה השונות יוצאי תימן לא מעטים. השפעתה של ת"ס פסקה בשנת 1974 כאשר לא עברה את אחוז החסימה והרשימה התחסלה. מכאן ואילך השתלבו יוצאי תימן בפעילות הפוליטית המקומית של המפלגות השונות, הארציות והמקומיות, ללא מאפיינים של מוצא. רבים נבחרו לכהונה במועצת העירייה ואף כיהנו כסגני ראש העירייה (יוסי שובלי וציון כהן), ומילאו תפקידים אחרים במערך הניהולי של ראשון-לציון.

ראשון-לציון, ספטמבר 2010

"מרום חשקה ואהבה לארץ ישראל" על התערוכה

יונה שפירא

מוזיאון ראשון-לציון, בתפקידו כמשמר ההיסטוריה של ראשון-לציון, ציין את שנת תש"ע בסדרת אירועים ותערוכות, בסיומן מאה שנים לעלייתם ולהתיישבותם של יהודי תימן במושבה ראשון-לציון. שנת המאה נחתמת בתערוכה ההיסטורית "מרום חשקה ואהבה לארץ ישראל" ובקטלוג שלפניכם.

מפעל חשוב זה הוא פרי יוזמתו של רפי גלנטה ז"ל, מנהל מוזיאון ראשון-לציון אשר הלך לעולמו ב' אייר תש"ע (21 באפריל 2010). הפרויקט כלל גם את סיום פעולות השיקום והשימור של בית היסמון, משכן התערוכה, אשר החלו בראשית שנות ה-2000 ביוזמתו של מנהל המוזיאון דאז, יצחק ברנר ז"ל.

בית היסמון, ביתו של המייסד שרגא פייבל היסמון הוא הבית הראשון שנבנה במושבות העלייה הראשונה, אחד משלושת הבתים הראשונים במושבה והיחיד מהם שנותר על תלו. יש מן הסמליות בהצגת תערוכה אודות עולי תימן בבית זה, אשר הוקם על ידי איש העלייה הראשונה, עולה חדש מרוסיה. סמליות המדגישה את שרשרת הדורות והעליות, שביססו את אחיזתנו בארץ כאשר כל עלייה נבנית על קודמותיה ומוסיפה עליהן משלה.

התערוכה "מרום חשקה ואהבה לארץ ישראל"

מאה שנים ליהודי תימן בראשון-לציון, עוקבת אחר יהודי תימן שהגיעו לראשון-לציון בשנת 1909 ומציגה את התמורות שחלו בחייהם עד מחצית המאה העשרים. תחילה הגיעו למושבה 75 נפש מחידאן שבצפון תימן (1909) ואחר כך הצטרפו נוספים ובתוכם כמה עשרות נפש משרעב שברום תימן (1912). כעשר שנים הם התגוררו בעריפים ובמבנים ארעיים ואחר כך הקימו את השכונות "שיבת ציון" ו"נוה ציון" (1922, 1923). שישה מהם התיישבו במושב העובדים נחלת יהודה (1920). סמוך לבואם של עולי חידאן, התיישבו במושבה מספר משפחות מעולי תימן שהגיעו מירושלים, ביניהם פועלים עונתיים שבשנים עברו נהגו לבוא לעבודת הבציר והיקב. עולים נוספים שהגיעו במשך השנים מרחבי תימן הצטרפו ליישוב היהודי-תימני הקיים והתיישבו בשכונות נוספות כגון "עזרה וביצרון" שהוקמה עבור פליטי פרעות יפו בשנת 1937, ושיכוני המורח שנבנו לאחר הקמת המדינה.

ראשוני העולים מתימן עלו בדרך תחתית מחידאן ליפו בסוכות שנת תר"ע, 1909. ימים ספורים אחר כך הגיעו לראשון-לציון על פי הזמנת ועד המושבה שפנה אל המשרד הארץ ישראלי בבקשה "...להשתדל להכניס בראשל"צ פועלים עברים מיהודי תימן במקום פועלים ערבים". א.מ. פרימן, "ספר היובל לקורות המושבה ראשון-לציון", כרך שני, עמ' 102.

בהגיעם, פגשו העולים מתימן מושבה חקלאית שאדמותיה היו נטועות בעיקר כרמים, שקדים

ופרדסים. ראשון-לציון מנתה באותם ימים כ-1000 נפש שרובם נמנה על יוצאי מזרח אירופה. על אף שהומינה את עולי תימן אליה, נמצאה המושבה בלתי מוכנה לקבלם מבחינת דיור ועבודה. השוני האתני בין יוצאי תימן ויוצאי מזרח אירופה במושבה, כמו גם הקשיים הכלכליים והפוליטיים שהועמדו בפניהם, הקשו על השתלבותם.

התערוכה מציגה כמה היבטים מחייהם של עולי תימן בראשון-לציון: בדרך לארץ ישראל, במפגש הראשון עם המושבה, במאבק לעבודה ולהתיישבות, בהתנהלותם מול ועד המושבה וכן בהתארגנותם כיישוב עצמאי שהעניק לתושביו שירותים בתחומי תרבות ודת, חינוך, רפואה, אספקת מים ועוד. התערוכה מצביעה על שני קווים מנחים בחיי יוצאי תימן: ההשתלבות בחיים בארץ ישראל לצד שמירה על מאפיינים קהילתיים ייחודיים וערכים תרבותיים.

כמה מיוצאי תימן שהתיישבו בראשון-לציון תפסו מקום נכבד בפעילות ציבורית ופוליטית במושבה וביישוב ובלטו בתחום הביטחון, התרבות והאמנות. ביניהם יצוינו אברהם טביה שהיה חבר בכנסת הראשונה, מרדכי מזרחי שכיהן כסגן ראש עיריית ראשון-לציון, האלוף דוד מימון, הסופר מרדכי טביה והזמרת שושנה דמארי.

במהלך העבודה על התערוכה הגיעו לידינו מוצגים מרתקים שלהלן נרחיב אודות חלק מהם. בתוכם כאלה אשר הגיעו עם העולים הראשונים מתימן ונשמרו על ידי בני הקהילה בראשון-לציון: חפצי

קודש, כלי בית אותנטיים, מלבושים, תכשיטים ותצלומים. על אלה נוספו מסמכים ותצלומים מארכיון המוזיאון, מהארכיון הציוני המרכזי, מאוסף התצלומים הלאומי וכן מספר פריטים מיוחדים שהתקבלו בהשאלה מבית מורשת יהדות תימן בראש העין.

חפצי קודש

חפצי הקודש שהגיעו לידנו היו מרגשים במיוחד. הספרים והמסמכים נכתבו בכתב יד על גבי קלף או נייר. שניים מן המוצגים מדגימים שימוש בעורות ובקרניים של בעלי חיים כשרים שאינם מקובלים בארץ ישראל ובשאר העולם היהודי.

ספר תורה שהובא מחידאן בשנת 1909. הספר כתוב על גבי גוויל חום ועל פי הידוע לבעליו, נכתב על גבי קלף מעורות יעלים. הספר הושאל לנו ביוזמת אלי מימון, צאצא לכדיה ולמימון בן צדוק, מראשוני העולים מחידאן בשנת 1909, ובאדיבות ועד בית הכנסת של שכונת שיבת ציון.

שופר עשוי מקרן של יעל. שופר זה הובא לארץ על ידי יצחק בן דוד מוסייל (1855-1928), ממקום מושב המשפחה בסייל שבחבל שרעב בשנת 1903 ונמצא בראשון-לציון מאז שהתיישבה בה משפחת מוסייל בשנת 1910. השופר הושאל לנו על ידי האחים דוד מוסאל ומשה פלג (מוסאל).

"שמלה" - טלית ארוגה מצמר שחור. פריט זה אופייני ליהודי תימן שבקרבם השתמר המנהג

הקדום של השימוש בטלית כפריט לבוש כפי שהייתה בימי קדם. מנהג זה הלך ונעלם עם העמקת הקשר של יהדות תימן עם יהדות העולם במאה ה-19. פריט ייחודי זה הושאל לנו על ידי בית מורשת יהדות תימן בראש העין בהנהלתו של מר נפתלי שמחי.

ברכת המזון ופדיון הבן בכתב ידו של יחיא זכריה כהן עראקי. הטקסט הכתוב בתוך פנקס שורות הושאל לנו על ידי נגה יהוד, נכדתו של יחיא זכריה כהן עראקי שעלה מחידאן בשנות העשרים.

כתב יד של חמש מגילות שהובא מחיבאר שבתימן על ידי יוסף סיבהי בשנות העשרים. בספר דף המפרט את תאריכי הלידה של ילדיו של סיבהי. הספר הושאל לנו על ידי נכדו, יוהר סייבי.

כתב יד של סליחות ליום הכיפורים שנכתב על ידי יהודי מצנעא והועבר לאוסף המוזיאון על ידי אהרן מימון ז"ל.

מסמכים

כתובה של כדיה ומימון בן צדוק שנכתבה על גבי קלף. הכתובה שנחתמה בחידאן אל הג'אר שבתימן בשנת תרנ"ג (1893) והגיעה עמם לארץ בשנת 1909, הושאלה לנו על ידי ניס, אלי מימון.

מכתב בעניין עולי תימן מטעם אחדים מתושבי המושבה מתאריך ח' בכסלו תרע"ע. מכתב זה

שתארכו כחודשיים לאחר הגעת עולי תימן למושבה נמצא בארכיון המוזיאון. במכתב פונים הכותבים אל ועד המושבה בבקשה לטפל בעולי תימן המתגוררים בצפיפות במרתף בית העם כשהם חשופים למחלות וחסרי פרנסה וקורת גג ראויה. החתומים על המכתב מבקשים למנות כמה מהם לוועד שידאג לדיו, לבריאות ולתעסוקה עבור עולי תימן. המכתב הביא למינוי ועד שיטפל בנושא ובסופו של דבר להקמת שלושה צריפים עבור עולי תימן (כיום, רחוב נחמה פינת רח' הגדוד העברי).

מכתב של נציגי עולי תימן במושבה משנת 1914, כתוב בכתב רש"י ונמצא בארכיון המוזיאון. במכתב תלונות על מצבם הקשה של עולי תימן, על חוסר עבודה ועל התעלמות המושבה ממצוקותיהם.

פניית רוכשי הקרקע של שיבת ציון אל ועד המושבה (ד' סיון תרע"ט, 2 יוני 1919), המכתב מתאר למעשה את סיפור רכישת הקרקע עבור השכונה. הכותבים מבקשים לאשר את עסקת מכירת הקרקע של אברהם (אטקה) אברמוביץ' לזאב גלוסקין, מנהל היקב, שאמור להשלים בעבורם בהלואה את סכום הקניה ולהעביר את הקרקע לידיהם.

תכנית אדריכלית של בתי שכונת שיבת ציון - בדיקה של התכנית שמקורה באוסף קרן קימת שבארכיון הציוני, העלתה כי היא נעשתה על ידי לא אחר מאשר האדריכל ריכארד קאופמן, מבכירי אדריכלי הסגנון הבינלאומי בארץ. קאופמן עלה לארץ

בשנת 1920 ושימש כאדריכל חברת הכשרת היישוב (כך חתם על גבי תכנית בתי השכונה) וכן כאדריכל המחלקה להתיישבות של ועד הצירים. הוא הגה והוציא לפועל את המערך התכנוני של הקיבוץ והמושב (כפר יהושע, נהלל עין חרוד ועוד). כמו כן תיכנן את היישובים עפולה והרצליה ושכונות עירוניות כגון הדר הכרמל ונוה שאנן שבחיפה וחלקים מן השכונות רחביה, תלפיות, בית הכרם וקרית משה שבירושלים. בתכנוניותו אלה הביא לידי ביטוי את רעיון עיר הגנים כמענה לצרכים האידיאולוגיים של התנועה הציונית.

מכתב של ועד שכונת התימנים שיבת ציון מתאריך י' סיון תרפ"ו, 1926, ובו הודעה שאין הוועד מכיר בשום מס נוסף שתטיל המועצה המקומית של ראשון-לציון מלבד מס הגולגולת ומס הבאר, שכן השכונות אינן מקבלות כל שירותים מן המועצה המקומית. עקב כך נאלצו לסלול לעצמם את הדרך וכן להקים ולממן תלמוד תורה, גן ילדים ומרפאה משלהם.

כרוז המזהיר מפני שימוש בשירותי השוחטים התימנים במושבה (כ"ו בטבת תרפ"ג, 1923), בחתימת ידו של הרב אברהם הכהן קוק ובו קריאה אל תושבי המושבה האשכנזים שלא לשחוט ולנקר אצל השוחטים התימניים מפאת חשש לכשרות שחיטתם. כרוז זה הנו אחד מתוך כמה מסמכים העוסקים בבעיית השחיטה התימנית במושבה בשנות העשרים והשלשים. השוחטים התימנים קיבלו מוועד המושבה שכר נמוך בהרבה מזה של

השוחטים האשכנזים. לעומת זאת רבים מן התושבים העדיפו להשתמש בשירותי השוחטים והקצבים התימנים שהיו זולים יותר. התערבותו של הרב קוק בעקבות פנייתו של השוחט האשכנזי ופסיקתו נגד כשרות השחיטה התימנית, העבירה את המאבק הכלכלי בין השוחטים האשכנזים לשוחטים התימנים לפסים דתיים ואף פוליטיים וביטאה ביתר שאת את יחסם של ראשי המושבה אל השוחטים התימנים.

ספר הרשמת הנישואין של שיבת ציון בו נרשמו הזוגות אשר נישאו אצל רבני העדה, הרב שלום חבקוק עראקי הכהן והרב יחיא דמארי, בתוכם זוגות מעורבים של תימנים ואשכנזים או בני עדות אחרות ואף כאלה שאינם נמנים על העדה התימנית ומצאו לנכון להינשא אצל רב העדה התימנית במושבה.

טיוטה של הספר "כעשב השדה" מאת מרדכי טביב, המחברת הפשוטה הכתובה בכתב יד קטן וצפוף, נשמרת יחד עם ארכיונו של מרדכי טביב בארכיון המוזיאון. לצד המחברת מושמע קטע קריאה ערוך מתוך הספר. הקטע מבטא את מהות הקונפליקט של יהודי תימן במושבה מנקודת מבטו של גיבור הסיפור, הילד יחיא.

מלכושים, תכשיטים וכלי בית

רביד כסף מחידאן של סעידה הלוי (לכית עוג'אן), רעייתו של דוד בן פנחס הלוי, הגיע לידנו באדיבותו של בתה, פנינה עוקשי ונכדתה בת עמי נטע

עוקשי. לדבריהן ענדה אותו סעידה הלוי כל ימי חייה. משה דוד, דור שביעי לצורפים מביחאן שבתימן, חוקר ואספן של תכשיטים תימניים, אשר התנדב להיות לנו ליועץ בנושא זה, טוען כי רביד עתיק זה הינו מיוחד ויוצא דופן שכן הוא מורכב מחלקים של שני תכשיטים שונים, ("לאבה" ו"לאום"). לדבריו בתימן לא נהגו להרכיב תכשיטים חדשים מחלקי תכשיטים ישנים אלא להתידך את הישן וליצור ממנו תכשיט חדש.

"קמיץ" - שמלה תימנית מקורית רקומה מראשית המאה ה-20 ואצעדות זכוכית "בנור", של שושנה (שמעה) כהן עראקי שעלתה מחידאן בשנות העשרים של המאה ה-20 והחפצים עמה. הפריטים הושאלו על ידי נכדתה נגה הוד שבידה אוסף נכבד של כלי המשפחה המקוריים, חפצים ומסמכים שמבחר מהם מוצג גם הוא בתערוכה.

כלי בית אופייניים לבית התימני נתרמו לאוסף המוזיאון על ידי אלישבע עומסי, בתם של שרה ושולם עומסי ונכדתו של עובדיה בן שלום עומסי, מראשוני העולים משרעב בשנת 1912 וממקימי שכונת נוה ציון ועל ידי אלי מימון, שבחצרו, בשכונת שיבת ציון, מוצגים כלים וחפצים תימניים המשמרים את הווי הבית והשכונה.

"לאבה" - רביד כסף אופייני ליהודי צפון תימן. הושאל לתערוכה על ידי בית מורשת יהדות תימן שבראש העין יחד עם מספר תכשיטים נוספים.

תחילת מצעדנו ותשוקתנו לארץ ישראל

טביב בן אברהם טביב, "קול העם" 1, הוספה להפועל הצעיר, ניסן תרע"ג.

הפרק הפותח את התערוכה מציג את ראשוני העולים מתימן בדרכם לארץ ישראל ואת מפגשם הראשון עם המושבה ראשון-לציון. התצוגה מדגישה את המקום ואת התרבות היהודית הייחודית שמהם הגיעו העולים, את המניעים שלהם לעלייה שנגזרו כולם מתוך אהבת ארץ ישראל, את הדרך הארוכה והקשה לארץ ישראל ואת התקופה הראשונה לשהותם במושבה והבעיות שהיו כרוכות בה.

טביב בן אברהם (טביב הזקן), מנהיג קבוצת העולים, התייחס למניעים שהביאו את אנשי הקבוצה לעלות לארץ ישראל: "ובאמת כל עליתנו לארץ ישראל אינה לא משום גידת מלך ולא מצד חוסר פרנסה ... אלא מרוב חשקה ואהבה לעלות לארץ ישראל". בזיכרונותיו תיאר טביב הזקן את ההחלטה לעלות ואת קשיי הדרך וכתב: "...נתאספו כל אותם הכפרים ובפרט כפר חידאן והסכימו למכור חפציהם ואדמתם שתהיה נסיעתם כאחת. ועשו זמן שתהיה נסיעתם אחר חג השבועות. ... והיינו יושבים בארץ הרים, אויר טוב לא חם ולא קר ... וירדנו מההר...מהלך חצי יום עד אהלי כושים, ... שופכי דם, ...ונסענו ... לארץ אחרת והיו בה בדויים ... וביקשו לעשות מלחמה ... והארץ ההיא כולה חמה עד מאד לא יוכל שום אדם לעבור משעה ט' עד שעה ג' מרוב חום האויר...וביום הרביעי בבוקר נכנסנו לעיר אחת שמה אלעסילה ... וכולם שונאים לישראל ... והיו מבקשים להרוג אותנו...ואחר עבור ט' ימים נסענו למידי על חוף הים, ולא נתרצו פקידי הארץ אלא בשוחד כסף...אחר כך נסענו בשתי אניות של עץ ...ונכנסנו לים יום ה' ג' לחודש אב וישבנו בים עד יום חמישי מוצאי ט' באב, וקיבלנו צעד גדול מסער הים והאניה חשבה להשבר. ובהגיענו לעיר עדן הוציאו אותנו לכרנטינה וישבנו שם י"ב יום בתוך האניה... ונסענו בשלוש אניות של ברזל ... וסוף נסיעתנו... מוצאי כיפורים שנת תר"ע ולא נשאר לנו בלתי אם גויותינו וספרי הקודש שבידנו." אודות ההגעה

למושבה והתנאים הקשים בהם חיו עם הגיעם למושבה כתב טביב: "ובמוצאי הח"ס [חג סוכות] ... נסענו לראשון-לציון תוב"ב חמשים נפש ישבנו בבית העם ביחד עד חודש אדר ונסענו לגדרת הצאן אשר בקצה המושבה מזרח השמש מתגוללים בעפר." טביב בן אברהם טביב, "קול העם" 1, הוספה להפועל הצעיר, ניסן תרע"ג.

מצבם הקשה של עולי תימן בתקופה הראשונה לשהותם בראשון-לציון, מוצג במכתב של אחדים מאנשי המושבה אל ועד המושבה. המכתב, מארכיון המוזיאון (ח' בכסלו תר"ע), שנכתב כחודשיים לאחר הגעת העולים למושבה, מכיל בקשה לטפל בעולי תימן, המתגוררים בצפיפות במרתף בית העם כשהם חשופים למחלות וחסרי פרנסה וקורת גג ראויה. הכותבים מבקשים למנות כמה מהם לוועד שידאג לדיוור, לבריאות ולתעסוקה עבור עולי תימן. בעקבות פנייתם זו, מונה ועד שתפקידו היה: "לדאוג בעד כתיים ומעונים לגור בעד התימנים, ... ולהוצאות כל הנ"ל יקבצו כסף נדבות מבני המושבה ... והיה פפרימיסטר וטוליפמן ביחד אחדים בעלי המכתב יתעסקו בנדון זה." ארכיון מוזיאון ראשון-לציון, פרוטוקול ישיבת ועד המושבה, יום ד', י"א כסלו תר"ע.

סופו של תהליך זה היה הקמת שלושה צריפים עבור עולי תימן (כיום, רחוב נחמה פינת רח' הגדוד העברי).

4

בתצוגה:

1. כפר בצפון תימן, עצם: נפתלי הילגר.

2. מסלול נסיעתם של עולי תימן בשנת 1909, מתוך: עראקי קלורמן בת ציון, "יהודי תימן, היסטוריה, חברה, תרבות", כרך ג', רעננה תשס"ח, עמ' 223.
באדיבות פרופ' בת-ציון עראקי קלורמן.

3. רשימת שמות העולים מחידאן, משרעב ומירושלים. מתוך אלבום המשפחות הממוחשב, מוזיאון ראשון-לציון.

4. הרב טביב בן אברהם טביב (1861-1935), מנהיג קבוצת העולים הראשונה שהגיעה מחידאן שבתימן אל ראשון-לציון בשנת תרע"ט, 1909 ורב הקהילה עד שנת 1935.
באדיבות לאה היין.

5. גוויל ספר תורה כתוב על קלף חום ועל פי מסורת בית הכנסת - קלף מעור יעל, הובא לארץ מחידאן בשנת תרע"ט, 1909, על ידי ראשוני עולי תימן במושב. באדיבות בית הכנסת שיבת ציון.

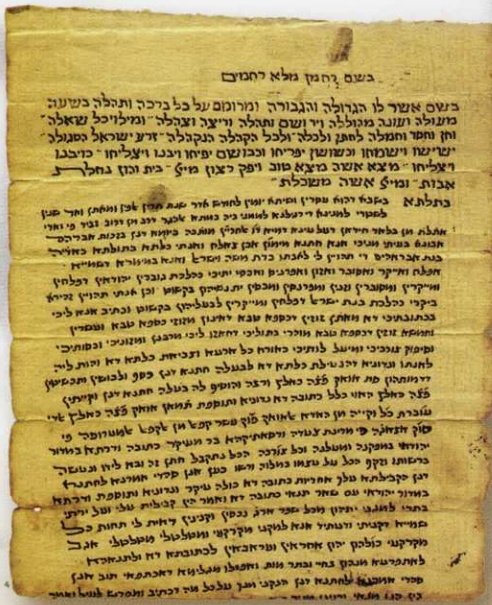

5

6

6. שופר עשוי מקרן יעל, הובא לארץ מחבל שרעב בשנת 1903 על ידי יצחק בן דוד מוסייל (1855-1928), נמצא בראשון-לציון מאז שנת 1910.
באדיבות דוד מוסאל ומשה פלג (מוסאל).

7

7. כתובה של מימון בן צדוק (צאלח) וכדיה בת אברהם, מחחו חידאן אל הג'אר, תרנ"ג, 1893.
העתק, באדיבות אלי מימון.

8. מכתב אל ועד המושבה מאת אחדים מתושבי ראשון-לציון אודות מצבם החמור של עולי תימן היושבים צפופים בבית העם, חשופים למחלות וחסרי פרנסה וקורת גג ראווה. החתומים מטה מבקשים למנות כמה מהם לוועד שידיאן לדוור, בריאות ותעסוקה עבור עולי תימן במושב (חי' כסלו תרע"ט).
ארכיון המוזיאון.

בזיעת אפ"ד

ראשוני העולים מתימן הגיעו לראשון-לציון על פי הזמנת ועד המושבה שפנה אל המשרד הארץ ישראלי בבקשה "...להשתדל להכניס בראש"צ פועלים עברים מיהודי תימן במקום פועלים ערבים." א"מ. פרימן, "ספר היובל לקורות המושבה ראשון-לציון", כרך שני, עמ' 102.

אולם המושבה נמצאה בלתי ערוכה לקבלתם מבחינת דיור ועבודה. בתימן עסקו מרביתם במלאכות שונות. במושבה נאלצו להיאבק על מקום עבודה, להסתגל במהירות לעבודות שלא היו מורגלים בהן ולהתפרנס בדוחק רב. הם הועסקו כפועלים חקלאיים במשקי האיכרים, עבדו ביקב ובתפקידי שירות במוסדות המושבה ובבתי האיכרים. היו גם כאלה אשר היו בעלי מלאכה וסוחרים זעירים. מיעוטם הצליח לשמר את מלאכתו מן הגולה ולו באופן חלקי. נשות העולים וילדיהם הועסקו במשקי הבית של האיכרים בעבודות בית וחצר. בתצוגה תצלומים של עולי תימן בעבודה חקלאית, במלאכה וביקב וכן תכשיט המבטא את שימור המלאכות המסורתיות על ידם.

בתצוגה:

מאבקם של עולי תימן לעבודה בא לידי ביטוי בתצוגה במכתב מארכיון מוזיאון ראשון-לציון. המכתב משנת 1914, כתוב בכתב רש"י וחתום על ידי נציגי ועד התימנים. להלן קטעים מן המכתב:

יום א' י"ח בחודש כסליו תרע"ה ראשון לציון לכבוד ומעלת ועד המושבה ראשון לציון ת"ו ... מתכבדים אנו להודיע לכם על מצב התימנים שבראשון שהיה מוגנה מכל שאר התימנים שבמושבות יהודה שלא היה להם לא עוזר ולא סומך ולא חומל ולא חונן ואתם יודעים שמאחר שהתקבצו לראשון זה כמו ג' שנים ויותר והם מבקשים מכם עבודה תמידית ולא עלה בידם כלום רק מי שתעמוד לו זכות יתקבל אצל אחד מהאיכרים ויעבוד אצלו שמונה ימים או פחות או יותר ואחר כך יגרש אותו עד שהיו עניים אומללים בלי כלום. ועכשיו אתם עשיתם לנו מודעה שהתימנים יעשו להם ועד כדי שיוגד לוועד המושבה בעד כולם ... ועשינו כך ונשארו הועד מצטערים בשבילם ואין בידם מה לתן להם ... אחר זה בבקשה מכם שתגידו לנו האמת אם תתענינו בהם כפי מה שהבטחתם אותנו טוב, ואם לא תגידו לנו ונפנה על ימין או על שמאל ודי בזה

1. שלמה (חות') טביב ליד חנות הרצנן שלו עם אשתו רחל ובתם שמחה. שנות העשרה של המאה ה-20. באדיבות אבנר דהרי.

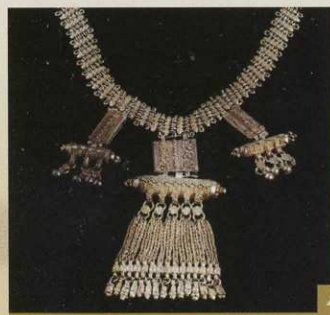
כרגשי כבוד
ועד התימנים

3

2

4

5. מכתב ועד התימנים אל ועד המושבה אודות מצבם הקשה של עולי תימן הסובלים מחוסר עבודה ומהתעלמות ועד המושבה ממצוקותיהם, כסלו תרע"ה, דצמ' 1914. ארכיון המוזיאון.

2. פועלים מעולי תימן בעבודת הפרדס. באדיבות ירדנה חירושו.

3. עובד מעולי תימן במעבדת היקב, 1912. הארכיון הציוני המרכזי.

4. ענק כסף של סעידה הלוי (לבית עוג'אן), רעיית דוד בן פנחס הלוי, חידאן, ראשית המאה ה-20. באדיבות בתה, פנינה עוקשי ונכדתה, בת עמי נטע עוקשי.

האישה בבית

פרק זה מחבר בין הפרק העוסק בעבודה, לבין הפרק העוסק במגורי הקבע, מציג את עבודת האשה בבית ואת התרבות החומרית של הבית התימני על רקע מגורי הארעי בצרף. דמות האישה שבתצוגה, לבושה בשמלה מקורית מחידאן, עוסקת בטחינה בריחיים וסביבה כלי בית וחפצים אופייניים. בנוסף לתפקידן בבית יצאו הנשים לעבוד בבתי האיכרים כדי לסייע בפרנסת המשפחה

4

5

10

11

12

3. בד משי מחידאן, שייך לכדיה מימון, שימש לתפירת כיסוי הראש לאישה, מכנסי נשים ושמלות. באדיבות נינה, אלי מימון.

4. "לאכה" רביד כסף, צפון תימן. באדיבות בית מורשת יהדות תימן, ראש העין.

5. "בנור", אצעדות זכוכית של שושנה (שמעה) כהן עראקי. חידאן, שנות העשרים של המאה ה-20. באדיבות נכדתה נגה הוד.

6. "שמולאת", צמידי כסף. באדיבות בית מורשת יהדות תימן, ראש העין, תהילה דמתי ויוסף זהר.

7. ריחיים של יד מאבן גרניט, מחבת נחושת, שני סירי נחושת, טס קלוע, צלחות פח. מעובון משפחת עומיסי (בן שלום) עובדיה, נוה ציון. אוסף המוזיאון באדיבות אלישבע עומיסי.

8. "מוחג" אבן שחיקה של כדיה כהן. באדיבות בנה, משה כהן.

9. "מרבעה", סלסילה קלועה לאיכסון. אוסף המוזיאון, באדיבות דוד מימון ז"ל.

10. סיר חרס וקערת נחושת של שושנה (שמעה) כהן עראקי. באדיבות נכדתה נגה הוד.

11. סלסלות קלועות ו"מחמדה" מגשים קלועים לקירור ה"לחוח" (סוג של מאפה). מעשה ידי שושנה (שמעה) מימון. באדיבות נכדה, אלי מימון.

12. קופסה קלועה לתכשיטים. באדיבות בית מורשת יהדות תימן, ראש העין.

13. סלסילה קלועה על בסיס מוגבה. באדיבות בית מורשת יהדות תימן, ראש העין.

14. "טשט", טס נגינה, פלוי, תוצרת הודו. באדיבות בית מורשת יהדות תימן, ראש העין.

1 2

1. "קמייץ" שמלת אישה, של שושנה (שמעה) כהן עראקי, חידאן, כותנה, כחול אינדיגו ורקמה, שנות העשרים של המאה ה-20. באדיבות נכדתה נגה הוד.

2. "ליבאס" מכנסי אישה, של מרים יוסף. באדיבות נכדתה, תהילה דמתי.

בית בארץ ישראל

בשנת 1922, לאחר כשתים עשרה שנים של שהות במגורים ארעיים, בצריפים, כרפתות ובמרתפים, עברו עולי תימן שהגיעו מחידאן בשנת 1909, לשכונה שהקימו, "שיבת ציון" (כיום רחוב שיבת ציון).

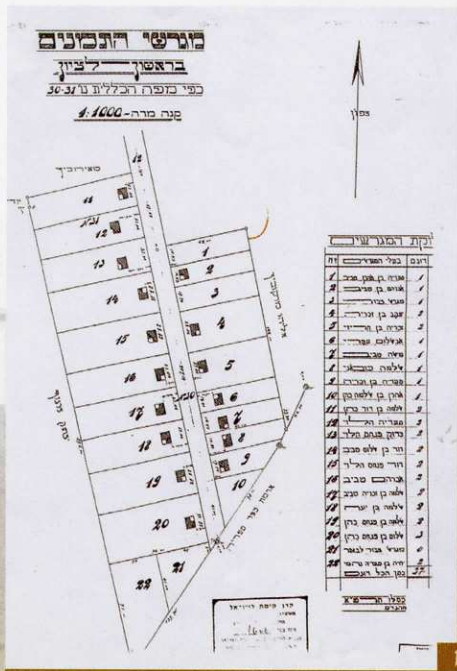
הנושא המורכב של רכישת הקרקע עבור השכונה מוצג במכתב מאת רוכשיה אל ועד המושבה מיום: ד' סיון תרע"ט, 2.6.1919. הכותבים מבקשים לאשר את עסקת מכירת הקרקע של אברהם אברמוביץ' לזאב גלוסקין בעבורם. "ויען שלא הספקנו להשלים את הסכום של הקנין, מצאנו לנחוץ לפנות אל מר גלוסקין [מנהל היקב - י.ש.] שישלים לנו את הסך ובכדי שהוא יהיה בטוח על כספו רצינו בחפצנו הטוב שהוא יתעסק בכל עניין המכירה על שמו, בתנאי כפול שהקניין עבורנו אנחנו ולכן אנו מבקשים מכי הועד שיסכים לאשר לנו את המכירה הנ"ל ע"ש אדון גלוסקין לעזור לנו בעד גאולת מצבנו הרע. נאום אברהם טביב, דוד בן שלום ודוד פנחס הלוי."

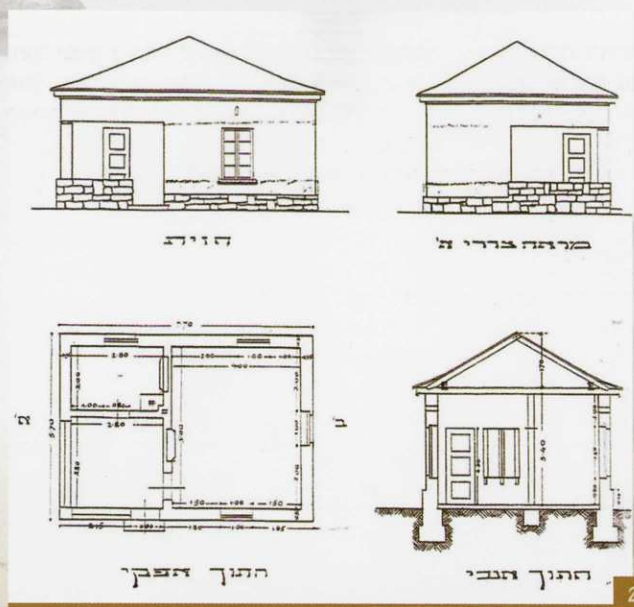
בעיית מימון בניית הבתים נפתרה בריה בהלוואה מהקרן הקימת שהותנת בהעברת מגרשי הבתים לידיה. הסופר מרדכי טביב תיאר את ההתרגשות שאחזה בעולי תימן ביום שבו באו המהנדסים למדוד את הקרקע עבור בניית הבתים בשכונת שיבת ציון: "יום שבאו בו המהנדסים לסמן את המקומות לבניינים, היה יום של חג לכל המתיישבים... עתידים היו לזון את עיניהם במראה ישובם, דירה של ממש וישוב של קבע... והלכו-נשיהם וטפם והם עצמם - למגרשיהם... עם המהנדסים... לראות... כיצד הללו נותנים באדמתם סימנים". מרדכי טביב, בתוך: "דרך של עפר" הסיפור: "ולא חזרה דביה", עמ' 144.

שכונת "נוה ציון" (כיום רחוב נוה ציון) הוקמה בשנת 1923 עבור עולי שרעב שהגיעו למושבה בשנת תרע"ב, 1912 ואחרים שחברו אליהם. הקרקע נרכשה עבורם על ידי קרן היסוד והבתים נבנו על ידה ועל ידי הקרן הקימת.

בתצוגה:

1. תכנית חלוקת המגרשים בין מתיישבי שיבת ציון, תרפ"א, 1921, עם שמות בעליהם קנ"מ 1:1000. אוסף ארכיון מפות קק"ל, הארכיון הציוני המרכזי.
2. תכנית הבתים בשכונת שיבת ציון, בחתימת ריכרד קאופמן, האדריכל של החברה להכשרת הישוב בא"י, ירושלים, ה' סיון תרפ"א, 1921, קנ"מ 1:100. אוסף ארכיון מפות קק"ל, הארכיון הציוני המרכזי.

3. חומנה לטקס חנוכת שכונת שיבת ציון, א' כסלו
תרפ"ג, 1922.
אוסף המוזיאון.

4. שכונת שיבת ציון, 1925.
הארכיון הציוני המרכזי.

5. שכונת שיבת ציון, מראה מרחוק, פרט.
הארכיון הציוני המרכזי.

6. תכנית חלוקת המגרשים של שכונת נוה ציון,
30 ביולי 1922.
אוסף ארכיון מפות קק"ל, הארכיון הציוני המרכזי.

בית הכנסת

בית הכנסת היה מוקד החיים הקהילתיים של עולי תימן. במהלך חמישה חודשים עת שכנו במרתף בית העם, קבעו את מקום תפילתם על הבמה של בית העם. עם המעבר לצריפים ברחוב נחמה הוקדש בהם גם מקום לתפילה. לאחר הקמת שכונת "שיבת ציון" קיבלו התושבים תרומה לבניית בית כנסת מאת יוסף לוי מסינגפור. בית הכנסת נחנך בשנת 1924 ובהמשך, נבנה בית כנסת גם בשכונת נוה ציון. בתצוגה תצלומים של בית הכנסת בשיבת ציון, כתבי קודש וטלית תימנית.

2

3. כתב יד של "חמש מגילות" בו רשומים תאריכי הלידה של ילדי יוסף סיבהי, הובא על ידו מחיבאר שבתימן, בשנת 1926.
באדיבות נכדו, יוהר סייבי.

4. פנקס שורות עם ברכת המזון וברכת פדיון הבן בכתב ידו של יחיאל זכריה בן דוד כהן עראקי.
באדיבות נכדתו, נגה חוד.

בתצוגה:

1. בית הכנסת בשכונת שיבת ציון ביום חנוכתו, 1924.
הארכיון הציוני המרכזי.

2. פנים בית הכנסת בשכונת שיבת ציון, 1926/7.
הארכיון הציוני המרכזי.

1

קדר ברכת המדון

אברכה אתה בכל עת תמיד
תהלתו בפי סוף דבר הכל
הכל נשמע את האלהים ירא ואת
מצותיו שמור כי זה כל האדם:
תהלת ה' ידבר פי יוצרך כל בשך
שם קדשו לעולם ועד: וידבר אל
זה השלחן אשר לפניו:

קודם ברכת המדון יאמרו תפלה זו
לשם יחוד קב"ה ושכינותה בדחילו
ורחימו ורסימו ורחילו ליהודא
שם יה' בנה ביתו שלום על ידו
ההוא גניז וטמור ונעלם ולא קמא
לשכינותא מעפרא כדקא יאות: הני
מוכז ומדומן לקיים מצות עשה של
ברכת המדון שהיא מן התורה כמו

שנאמר

מספר ספר זה יד
פראמי בתן
שבת ציון

סליחות

והוא סליחות לז מלך רחמים

ואני ברוב חסדך אביא כותיך "אשתחיה להיכל קדשך"
ביראתיך "ואני בחסדך כטחת יגל לבי כי שועתיך"
אשירה לך כי גמל עני "ואני תפילתי לך יי' עת רצון
להם כרב חסדך עניני כאמת ישעך "ואני תמיד א
אייחל "והוספת עלי כל תהלתך "ואני עני וכאב
ישועתך להם תשביע "שומע תפלה עדיך כל בשך
יבואו "שומע קול תחנונו בשוענו לך בנשואינו
ידינו לידך קדשך "כי שומע לחבושים יי' ואת
חסדיו לא בזה "כי לא בזה נצא שקץ עמית עני
נצא הסתר פניו ממנו ובשוענו ליו שומע "שמע
יי' קול הקהל ונחמנו ונענו "בלהים נהלל ידבר"
לך נהלל ידבר "בלהים הוללו כל היום "ושמך
לעולם נודה קב"ה "בלהים נעשה חיל והוא חסד
צדיק "בואו נשתחיה ונכרעה נכרעה לך
יי' עושינו "בואו למשכנותם נשתחיה להיום
רגליו "בואו שעדי בתורה הצירותיו בתהלה
הודו לו ברכו שמו יי' "

סליחות

בשם לה אברהם אפתחה "וכפחד יצחק א
אשוחה: שכור יעקב בו אכבדה "כיו הרחמים
והסליחה "כל ליו נערוג כאיל "וקומתינו
נשוחה "במאנו ירעיש הים "ומשבריו ירתיחה
גלגל עמוקות מני חושך ומלמנו אין לברחה
דיי' למנות ויתומים ושוקל לו יקחה "כל
יושב

5. סליחות ליום הכיפורים, כתב יד, (נכתב על ידי יהודי מצנעא).

אוסף המוזיאון באדיבות אהרן מימון.

6. "שמלקה", טלית צמר שחורה, תימן, המחצית הראשונה של המאה ה-20.

באדיבות בית מורשת יהדות תימן, ראש העין

מושב שיבת ציון ונוה ציון

פרק זה עוסק בחיים בשכונות שיבת ציון ונוה ציון, במערכת היחסים שלהן עם המושבה ובאוטונומיה המנהלית שיצרו לעצמן בעקבות אי שביעות רצונם מהתנהלות המושבה מולם. המסמכים שבתצוגה מבטאים את התהליך שעבר על עולי תימן, ראשיתן השתלבות מבחינה פוליטית, המשכו הבדלות וסופו השתלבות מחדש עם קום המדינה. כמו כן מוצגים בפרק תצלומים מהווי השכונות ודמויות מפתח שיצאו מקרב יהודי תימן במושבה בתחום חיי הציבור, התרבות והביטחון.

בתצוגה:

1. קטעים מתוך פרוטוקול ישיבת ועד המושבה מיום ט"ו כסלו תרפ"פ, 6 דצמ' 1919. תוצאות הבחירות לוועד המושבה בהן נבחר לראשונה אברהם טביב כנציג מטעם עולי תימן במושבה. ארכיון המוזיאון.

2. קטעים מתוך מכתב ועד שכונת התימנים שיבת ציון מתאריך י' סיון תרפ"ו, 1926 ובו הודעה שאין הוועד מכיר בשום מס נוסף שתטיל המועצה המקומית של ראשון-לציון בשל אי קבלת שירותים שבגינה נאלצו שכונות עולי תימן לסלול לעצמן את הדרך, להקים ולממן תלמוד תורה, גן ילדים ומרפאה משלהם. ארכיון המוזיאון.

3. פניית המועצה המקומית ראשון-לציון אל ועד שכונת "נוה ציון" מ-1.1941. בבקשה להמציא ללא דיחוי רשימת הרווקים בגיל גיוס. ארכיון המוזיאון.

4 8
6

4. הסופר והמשורר מרדכי טביב (1911-1979), יליד ראשון-לציון, עובד כפיים, חייל בצבא הבריטי ובעל"ל, עורך כתבי עת ופעיל ציבור. אוסף המוזיאון.

5. כתב יד של הספר "כעשב השדה" (יצא לאור 1948), מאת מרדכי טביב. ארכיון המוזיאון.

6. אברהם טביב (1881-1950), יליד חידאן שבתיומן, מכונאי ביקב, פעיל ציבור, איש "אחדות העבודה", פעיל בהגנה, חבר באסיפת הנבחרים הראשונה ובעודות ההנהלה הציונית, סגן וממלא מקום יו"ר התאחדות התימנים בארץ ישראל וחבר בכנסת הראשונה מטעם מפא"י. אוסף המוזיאון.

7. כרוז בחתימת הרב אברהם הכהן קוק בדבר איסור על האשכנזים לנקר ולשחוט אצל השו"בים התימנים, כ"ן טבת תרפ"ג, 1923. ארכיון המוזיאון.

8. הרב שלום חבקוק עראקי (1861-1942), מנהיג רוחני וממארגני העלייה מחידאן בשנת 1909, רב העדה, עורך קידושין, שוחט ומוהל. בשנים 1921/2 היה חבר בוועד המושבה. באדיבות נכדת אחיו, שלמה עראקי (1868-1943), פרופ' בת ציון עראקי קלורמן.

9. ספר הרשמת הנישואין של שכונת שיבת ציון (1935-1952). ארכיון המוזיאון.

10. תקנות האגודה למען שיבת ציון, שמטרתה לפתח את הישוב החקלאי של התימנים, שיבת ציון ונוה ציון, לדאוג לאספקת מים מבאר שיבת ציון ולצרכים הדתיים, החברתיים והסניטריים - רפואיים של תושבי שיבת ציון ונוה ציון. ארכיון המוזיאון.

11. תעודת עליה מטעם ההנהלה הציונית בא"י, המשדרת הארץ ישראל, על שם סאלם יחיא יהוד ומשפחתו, בעלי נתינות תימנית, עובו את עדן בתאריך 8.5.1932 והגיעו לארץ ברכבת דרך קנטרה ביום 16.5.1932. באדיבות יוחאי מדמוני.

17. גן הילדים, שיבת ציון, חג הביכורים, 1932.
אוסף המוזיאון.

18. ילדי ה"מעלאמה" (תלמוד תורה), נוה ציון,
המארי יחיא דמארי.
אוסף המוזיאון.

19. "טיפת חלב", שכונת שיבת ציון.
הרופא ד"ר ליאו רוזנבליס והאחות חוה קרלן, 1932.
אוסף המוזיאון.

12. דוד בן פנחס הלוי, ממנהיגי המושב המאוחד שיבת
ציון ונוה ציון.

מתוך: אלבום המשפחות מוזיאון ראשון-לציון.

13. חיים בן אפרים, ממנהיגי המושב המאוחד שיבת ציון
ונוה ציון.

באדיבות יוסי שובלי.

14. הרב זכריה פנחס, פעיל ציבור וסגן ראש העירייה.
באדיבות יוסי שובלי.

15. דוד מדמוני מ"מ ראש העירייה.
באדיבות בנו, יוחאי מדמוני.

16. מרדכי מורחי חבר מועצת העיר וסגן ראש העירייה.
באדיבות בתו, חגית גולן.

20. שכונת שיבת ציון, שנות ה-40.
אוסף המוזיאון.

21. כדיה טביב ומשפחתה. יושבות באמצע: כדיה טביב ובנותיה פראשה וכספית, עומדים מאחור: בנה שלמה וכלתה רחל, ובנותיהם צביה ושמחה (יושבות למטה). שיבת ציון, שנות השלושים. באדיבות אבנר דהרי.

22. טקס האירוסין של רבקה ויוסף לוי, שיבת ציון, ליד האיקליפטוסים, 1922.
באדיבות משה פלג מוסאל.

23. כדיה עראקי (1889-1985), אשת שלמה בן פנחס עראקי, מראשוני העולים מחידאן (1909), בעלת רפת, סוחרת בביצים ותופרת.
אוסף המוזיאון.

24. משפחת כמוס. יושבות מימין: נעמה כמוס ואחותה הווידה (אשת שלמה בן פנחס עראקי). עומדים: ילדיה של נעמה כמוס, מימין: שמחה (אשת סאלם יהוד) וצדוק, סביבות 1918.
באדיבות ציפורה (כמוס) אביוב.

25. נכדיה של כדיה טביב. עומדת: שמחה טביב, רוכבים על החמור: צביה טביב, ומאחוריה אבנר דהרי ונעמי טביב. שיבת ציון, שנות השלושים. באדיבות אבנר דהרי.

26. שכונת נוה ציון, 1942.
אוסף המוזיאון.

27. מנחם ושרה מורחי ממיידסי שכונת נוה ציון. באדיבות חגית גולן.

28. חיים שובלי ואהרון חיטרוש. באדיבות ירדנה חיטרוש.

29. משה בן שלום שובלי, נוטר, שנות השלושים. באדיבות בנו, יוסי שובלי.

30. ציפורה כמוס מדריכה בגדנ"ע, 1946.
באדיבות ציפורה אביוב (כמוס).

31. אהרן עראקי על המשרוין (משמאל), 1948.
צלם: יעקב אביאל, "במחנה".
באדיבות בתו, פרופ' בת ציון עראקי קלורמן.

32. זכריה מורחי איש הפלמ"ח. באדיבות חגית גולן.

33. דוד מימון, "האלוף התימני הראשון", שנות השבעים, מפקד רצועת עזה בדרגת אל"ם.
באדיבות בנו, אמיר מימון.

34. שושנה דמארי עם משפחתה, יושבת ראשונה מימין למטה, עומד שני מימין, אחיה, סעדיה דמארי, שנות השלושים.
אוסף המוזיאון.

35. שושנה דמארי (2006/1923), בת ראשון-לציון, מלכת הזמר העברי.

2

1

מושב נחלת יהודה 1920, שכונת עזרה וביצרון 1937, המעברה ושיכוני המזרח 1948

פרק הסיום של התערוכה עוסק בהתיישבותם של עולי תימן במקומות נוספים בראשון-לציון ובסמיכות אליה.

בשנת 1920 התיישבו שש משפחות מעולי תימן הוותיקים במושב נחלת יהודה. היה זה לאחר שבע שנות מאבק מול המוסדות המיישבים ומול תושבי נחלת יהודה שבמהלכן ירד מספר המתיישבים הפונציאלי מ-30 משפחות לשש בלבד וזאת בשל לחץ המוסדות המיישבים ותושבי נחלת יהודה. עולים נוספים שהגיעו במשך השנים מרחבי תימן הצטרפו ליישוב היהודי-תימני הקיים והתיישבו בשכונות נוספות כגון "עזרה וביצרון" שהוקמה עבור פליטי פרעות יפו בשנת 1937, וכן במעברה ובשיכוני המזרח שנבנו עם הקמת המדינה. בתצוגה תצלומים של מתיישבים מעולי תימן בנחלת יהודה ובעזרה וביצרון ושני פריטי עבודת יד תימנית שנעשו בשיכון המזרח.

בתצוגה:

1. שמואל ורות בשארי בפרדס המשפחה בנחלת יהודה, 1939.
באדיבות רות ג'דה (בשארי).
2. עולים מתימן, שכונת עזרה וביצרון, שנות הארבעים.
צלם: זולטן קלוגר.
אוסף התצלומים הלאומי.

3. מכנסי אישה רקומים ומשטח קלוע, מעשה ידיד רומיה קוביסי, רוקמת ותופרת, שיכון המזרח, 1949.
באדיבות בתה, ציונה יגאלי.

מוזיאון ראשון-לציון

מוזיאון ראשון-לציון

שעות פתיחה:

ימי א', ג', ד', ה' 9:00-14:00

יום ב' 9:00-13:00 , 16:00-19:00

בשבת הראשונה בכל חודש לועזי 14:00-10:00

רח' אחד העם 2

מען למכתבים: מוזיאון ראשון-לציון,

עיריית ראשון-לציון, הכרמל 20 ראשון-לציון 75264

טל' 03-9598890, 03-9598862, פקס' 03-9676934

www.rishonlezion-museum.org.il